

Նազարոս Անդրանիկ

Այծատուր

1

Էլել է, չի էլել մի հարուստ սովդաքար: Այս սովդաքարը իր քարվանով իջնում է մեկ գիշեր մի գյուղի մոտ: Կեսգիշերին վեր է կենում, որ պտտի քարվանի չորս կողմով և պատվեր տա պահապաններին, որ արթուն մնան, մեկ էլ տեսնում է՝ երկու մարդ դուրս եկան գյուղից, նրանց առաջը եկավ մի ուրիշ մարդ և հարցրեց.

- Ի՞նչ բախտ գրեցիք նորածին մանուկի համար:

Մարդիկը պատասխանեցին.

- Այստեղ իջած սովդաքարի բախտը նրա՛ն տվինք:

Այս ասացին մարդիկը և իսկույն աներևույթ եղան:

Սովդաքարն իսկույն իմացավ, որ նրանք երեխանց ճակատի վրա նրանց բախտը գրող հրեշտակներ էին. շատ տխրեց, որ իր բախտը տվել են մի նորածին մանուկի. էլ նրա քունը չտարավ այն գիշերը: Լուսացավ թե չէ՝ սովդաքարը գնաց գյուղը և հարցուփորձ անելով իմացավ, թե ո՛ւմ տանն է երեխա ծնվել այն գիշերը: Գնաց տեսավ բարուրի մեջ մի սիրուն փափլիկ տղա, և առաջարկեց նրա հորն ու մորը, որ երեխան իրան տան:

- Ես մեծ կարողության տեր եմ,- ասաց,- բայց որդի չունեմ: Ես դրան կորդեգրեմ, բոլոր ունեցած-չունեցածս դրան կտամ, ձեր ապրուստն էլ կհոգամ:

Ծնողաց համար շատ դժվար էր համաձայնվել մի այսպիսի առաջարկության, մանավանդ՝ ծննդկան մոր համար, բայց որովհետև իրանք աղքատ էին, չգիտեին՝ ինչ անեն, տան թե չտան: Հավաքվեցին դրացիները և ամեն կողմից սկսեցին համոզել ծնողացը, որ իրանց որդու բախտավորությանը արգելք չլինեն:

- Առանց դրան էլ գավակներ շատ ունիք,– ասացին նրանք,– և էլի կունենաք. դուք հագիվ նրա՛նց կարող եք պահել. այդ մեկն էլ տվեք այս պարոնին, թող գնա. հարուստ մարդ կդառնա, ձեզ էլ կհարստացնե:

Սրա վրա ծնողքը հոժարեցան և երեխային մի քանի ոսկով տվին սովորաբարին:

Սովորաբարը տարավ երեխային իր քարվանը և ճանապարհ ընկավ դեպի իր գնալու աշխարհը: Շատ գնաց թե քիչ՝ Աստված գիտե, երբ որ հասան մի ջրատատ և գեղեցիկ հովիտ՝ այդտեղ իջան հանգստանալու:

- Սրանից էլ թաքուն տեղ չի լինիլ,– մտածեց սովորաբարը.– հիմա ես սրան թաղել կտամ այս հովտումը, տեսնեմ՝ այնուհետև էլ ինչպե՞ս պետք է խլե ինձանից իմ բախտը:

Կանչեց իր հավատարիմ ծառային և ասաց.

- Ա՛ն այս երեխային և տա՛ր մատաղ արա ինձ համար. միայն սիրտն ու թոքը բեր ինձ: Սովորաբարը կարծում էր, որ երեխայի սիրտն ու թոքը կվերադարձնեն իր բախտը:

2

Եղանակը ամառային էր, և տարին՝ երաշտ: Բայց ջրարբի և դալարագեղ հովիտը մի լեռնային տեղ էր և շատ գեղեցիկ ամառանոց խաշնարած ժողովրդի համար:

Սովորաբարի ծառան, երբ որ երեխային բոլորովին հեռացրեց քարվանից և անցավ մի բլրակի քամակ, այստեղ տեսավ հոտերով ոչխարներ և սկսեց մտածել ինքն իրան.

- Ո՛չ, անհրա՛վ աղաս, ես քո անգութ հաճույքը կատարել չեմ կարող:

Այսպես մտածեց ծառան, և երեխային մի թփի տակ դնելով՝ նրա պահպանությունը հանձնեց Վերին Նախախնամության:

Ոչխարի հոտը հեռու չէր: Ծառան դիմեց հովիվներին, գնեց մի փոքրիկ ուլ, մորթեց և սիրտն ու թոքը հանելով՝ տարավ իր աղային: Սովորաբարը խորովեց, կերավ և միամտվելով՝ շարունակեց ճանապարհը:

3

Ոչխարի հոտը, կամաց-կամաց սփռվելով հովտի մեջ՝ հասավ այն թփին, ուր դրված էր երեխան: Մի կթի այծի ծծեր այնքան լցվել էին, որ քիչ էր մնում տրաքվեին, մի ծծկեր կենդանի էր փնտրում, որ թեթևացնել տար իր ծանրությունը: Նա որ տեսավ երեխային թփի տակ, ուլի պես հեկեկալիս՝ իսկույն մոտեցավ և ծիծը դրավ բերանին: Քաջառողջ և ուժեղ մանուկը սկսեց ծծել այնքան, որ բոլորովին դատարկեց այծի ծծերը: Թե՛ այծը և թե՛ մանուկը հավասարապես գոհ մնացին այս անակնկալ դեպքից: Այս բանը սովորություն դարձավ այծի համար. ամենայն օր միևնույն ժամին, ուր էլ որ լիներ հոտը, նա ջոկվում էր և վազում դեպի մանուկը, որ ծիծ տա նրան:

Այս կթի այծը պատկանում էր մի պառավի: Պառավը մի քանի օր վրա-վրա գրկվեց կաթից. այծը գնում էր տուն դատարկ կրծքով: Շատ նեղացավ պառավը և գնաց հովիվների հետ կովեց:

- Դո՛ւք եք կթում իմ այծը,- ասում է պառավը և մեղադրում հովիվներին:

Իսկ հովիվները պատասխանում են.

- Երկի՛նք, գետի՛նք, մենք տեղեկություն չունինք: Մենք որ կթելու լինինք, քո միակ այծը չենք կթիլ, այլ՝ նրանցը կկթենք, որոնք մեկի տեղ մի քանիսն ունին: Բայց քո այծը սովորություն է արել հանկարծ անհայտանալու: Մեկ էլ նայում ենք, որ՝ չկա. ուր է գնում՝ չգիտենք: Կուզես՝ մեկ օր ե՛կ, դու ինքդ տես աչքովդ, որ հավատաս:

Պատավր մեկ օր այժի հետ գնաց ոչխարը և աչքը շեռացրեց նրանից: Կեսօրի մոտ ժամանակը, երբ այժի կուրծքն արդեն լցվել էր, նա սուս ու փուս քաշվեց դեպի մանուկը: Պատավն սկսեց հետևել նրան: Այժը կանգ առավ մի թփի տակ և երկար մնալուց հետո վերադարձավ դատարկ կրծքով: Պատավը մոտեցավ թփին և տեսավ մի հրաշագեղ երեխա: Պատավի ուրախությանն է՛լ չափ չկար:

- Այս լավ դատավ, – ասաց նա, – եթե մի քանի օր կաթից գրկվեցա, դրա փոխարեն Աստված ինձ մի որդի տվավ. կտանեն, կպահեն, կմեծանա, ինքն էլ ինձ կպահի:

Գրկեց երեխային, տարավ մոտիկ վտակում խշխշալի լողացրեց, փաթաթեց իր շարսավում և, ստեպ-ստեպ համբուրելով՝ տարավ տուն:

Տղան մեծացավ և իրավի՛, դատավ պատավի ծերության նեցուկը, նրա պահապանը: Եվ որովհետև սկզբում այժն էր պահպանել նրան, այդ պատճառով նրա անունը դրին Այծատուր, ասում էին և «Այժի տղա» մականունով:

4

Այծատուրը դառել էր արդեն տասներկու-տասներյոթ տարեկան և մի հրաշագեղ, խելոք, ժրաշան և ամենքին սիրելի երիտասարդ էր: Այս միջոցներին սովորաբար մեծ քարվանդով եկավ իջավ այս գյուղումը: Հյուրասեր գյուղացիք շրջապատեցին սովորաբարին և մեծ պատվով ընդունեցին: Ամենից առաջ նրա ձիու կապը բռնեց Այծատուրը, օգնեց նրան իջնել ձիուց և ինքն սկսեց ձին ման ածել, որ հանգստացնե հոգնածությունից: Երբ որ ձին կապեց և խոտ տվավ, սկսեց իրան՝ սովորաբարին ծառայել և կերակուր պատրաստել: Սովորաբարին շատ դուր եկավ Այծատուրը. նրա քաղաքավարի խոսք ու գրույցը, շարժումքը, ճարպիկությունը սովորաբարի ուշադրությունն այնպես գրավեցին, որ ուզեց նրան իր մոտ վերցնել: Սկսեց հարցուփորձ անել, և տղան պարզամտությամբ պատմեց իր ծագումը, ինչպես որ լսել էր, և իբրև ապացույց իր ասածի ճշմարտության՝ վկա բերավ իր Այծատուր անունը:

Սովորաբարն իսկույն մատը կծեց:

- Հը՛ւմ,- ասաց իր մտքումը,- սա իմ վերցրած մանուկը պետք է լինի, և հենց այստեղ էլ հրամայեցի, որ սպանեն նրան, բայց բանից դուրս է գալիս, որ ծառաս չի կատարել իմ հրամանը, և հենց տարիքն էլ համապատասխանում է նույն տարվան:

- Այծատո՛ւր որդի,- ասաց սովդաքարը,- կուզե՞ս ինձ մոտ մնալ. ես քեզ կնշանակեմ գլխավոր վերակացու իմ բոլոր ունեցած-չունեցածի վրա. դու խելոք տղա ես երևում, լավ ապագա կունենաս:

- Ես այդպիսի բախտից փախչող չեմ,- ասաց Այծատուրը,- երբ որ դուք այդչափ ողորմած և բարի կլինեք դեպի ինձ, ես էլ կաշխատեմ երախտահատույց լինել և հույս ունեմ, որ ամոթով չեմ մնալ ձեզ մոտ:

Ինչ ասել կուզի, որ սովդաքարի նպատակը չար էր: Նա ոչ թե Այծատուրի բախտը, այլ նրա անբախտությունն ու մահն էր ուզում:

Այծատուրը, հուսադրելով իր խնամակալ պատավին, որ շուտով ետ կդառնա և նրան մենակ չի թողնիլ, մնաս բարև արավ, գնաց սովդաքարի հետ:

5

Մեծ հարստության տեր էր սովդաքարը: Երբ որ նրա քարվանի ծայրը բացվում էր, էլ վերջը չէր կտրվում: Հազարավոր ուղտեր, ձիանք և ջորիք միայն նրա՛ վաճառքն էին մի քաղաքից մյուս քաղաք տեղափոխում: Ի՛նչ ճոթեղեն, ի՛նչ ակնեղեն, ի՛նչ մրգեղեն ու համեմունք ասես, որ նա չուներ: Ով ինչ ուներ ծախելու՝ նրա առնելուն էր սպասում, ով ինչ գնելու ուներ՝ նրա ապրանքի գալուն էր սպասում: Երբ որ տանից դուրս էր գալիս, էլ տարիներով չէր վերադառնում. պատահում էր, որ ամիսներով ճանապարհ էր գնում, օրինակ՝ Հնդստանից մինչև Խորասան, Խորասանից մինչև Թիֆլիս, Թիֆլիսից մինչև Հաշտարխան: Տուն ուներ՝ ինչպես թագավորական պալատ. շահերն ու սուլթանները նրանից էին փող պարտք անում, նրա թանկագին ընծաներին սպասում:

Նա կին ուներ, բայց արու գավակ չուներ, այլ՝ մի աղջիկ միայն, որ ինչքան գեղեցիկ էր, նույնքան և բարի ու խելոք: Գոհարիկ էր անունը, և արդեն

տասնրհինգ տարի լրացրած մի նախանձելի հարսնացու էր:

Սովդաքարն այժմ իր քարվանով դեպի տուն էր վերադառնում և հինգ օրից հետո պիտի հասներ: Մի նամակ գրեց, տվավ Այծատուրին և, մի լավ ձի տալով, ասաց.

- Այս նամակը կհասցնես մեր տուն և քո ձեռքով կտաս իմ կնոջը:

Այծատուրը, որ մի առիթ էր որոնում իր պարոնի հրամանը մտերմությամբ և անհապաղ կատարելու, նամակը ծոցումը դրավ և ձին նստեց թե չէ՝ թև առավ թռավ դեպի սովդաքարի տունը:

Մյուս օրը ճաշի ժամանակ հասավ սովդաքարի տունը: Ամառն էր. բավական շոգ օր էր: Իջավ ձիուցը, ձին կապեց մի ծառի ստվերում, իսկ ինքը մոտեցավ տան դռանը: Տեսավ՝ դուռը կողպած է, էլ չուզեցավ անհանգստացնել ներսը եղողներին. թեք ընկավ պատի տակին, և սաստիկ հոգնածությունից ու անքնությունից իսկույն քունը տարավ:

Մեր Այծատուրը այսպես քնի մեջ ով գիտե ինչ էր տեսնում երագումը, բայց արեգակի այրող ճառագայթների տակ կարմրել էր և քրտնել այնպես, ինչպես մայիսի կարմիր վարդը մարգարտյա ցողի կաթիլներով: Իր այս պատկերով նա ուղիղ Գոհարիկի սենյակի պատուհանի դիմացն էր: Ով գիտե, ի՛նչ անհայտ դրդումից ստիպված Գոհարիկը բաց արավ սենյակի պատուհանը և հանկարծ որ չտեսավ Այծատուրի ցողաթաթախ վարդագեղ դեմքը, մնաց տեղնուտեղը մեխված. իր կյանքումը տեսած չէր մի այսպիսի հրաշագեղ պատկեր: Է՛լ աչքը չհեռացրեց. հանգամանքը հաջող էր, որովհետև իրան գրավող երիտասարդը քնած էր և կարող չէր տեսնել նրան: Այսպես որ շատ նայեց Գոհարիկը՝ մի նամակի ծայր նշմարեց տղայի ծոցից դուրս եկած, հետո էլ տեսավ ձին և ճանաչեց:

- Սրան անպատճառ իմ հայրս կլինի ուղարկած իր գալուստն իմաց տալու, – ասաց աղջիկն իր մտքումը և, առանց երկար մտածելու՝ իջավ վերևից և Այծատուրի ծոցից նամակը կամացուկ դուրս քաշեց ու կրկին թռավ դեպի վեր՝ իր սենյակը:

Գոհարիկը բաց արավ նամակը և կարդաց հետևյալը.

«ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ ԱՄՈՒՄԻՆ»

Այս գրաբեր երիտասարդը քեզ մոտ հասնի թե՛ չէ՛ սիրով կընդունես, որ ոչ մի կասկած չտանե, և սրով կլինի թե՛ հրով, թույնով կլինի թե՛ պարանով՝ անհապաղ վերջ կտաս դրա կյանքին: Ես հինգ օրից այդտեղ կլինեմ և դրան չպիտի տեսնեմ կենդանի:

«Քո ամուսին»:

Գոհարիկը կարդաց այս նամակը և իր ո՛չ աչքերին և ո՛չ ականջին չհավատաց: Ո՛չ, երևի հայրս ուզեցել է գրել ահա՛ ինչ՝ և սկսեց գրել հետևյալը.

«ԻՄ ՍԻՐԵԼԻ ԱՄՈՒՄԻՆ»

Այս գրաբեր երիտասարդը քեզ մոտ հասնի թե՛ չէ՛ իսկույն իմ Գոհարիկս դրան կտաս և կպսակես, այնպես որ մինչև իմ գալս՝ ամեն ինչ վերջացած լինի:

«Քո ամուսին»:

Գոհարիկն այս նամակը գրեց կարծես անգիտակցաբար, առանց իրան որևէ հաշիվ տալու և տարավ դրավ Այծատուրի ծոցումը: Այս գործողությունը կատարելուց հետո Գոհարիկը սուս ու փուս վեր բարձրացավ, այրեց իր հոր նամակը և, որպեսզի Այծատուրին երկար չթողնե արևի տակ, ուրախ-ուրախ ներս մտնելով մոր սենյակը՝ ասաց.

- Մայրիկ, նայի՛ր, մեր դռանը մի անծանոթ երիտասարդ կա քնած: Նա ձիով է եկել, իսկ ձին հայրիկինն է. ուրեմն՝ նա մի լրաբեր պետք է լինի: Հարկավոր է նրան զարթեցնել և վեր կանչել:

Ծառաները ուրիշ տեղ էին գնացել, տանը ոչ ոք չկար, բացի մորից ու աղջկանից: Մայրը իջավ ներքև և Այծատուրին զարթեցրեց:

Այծատուրը ներողություն խնդրեց տիրուհուց և, ծոցիցը նամակը հանելով՝ տվավ իրան: Տիրուհին նամակը կարդաց և, տղայի երեսին նայելով, մի առանձին ուրախություն և հաճույք զգաց:

- Դու գիտե՞ս՝ այս նամակումն ի՞նչ է գրած,- հարցրեց տիրուհին:

- Ո՛չ, ինձ հայտնի չէ, տիրուհի՛:

- Երևում է, որ հայտնի չէ, եթե ոչ՝ էլ ի՞նչ կտաներ քունդ: Գնանք վերև, ես այնտեղ քեզ կհայտնեմ, թե ինչ է գրած:

Տիրուհու նպատակն էր տեսնել, թե ի՞նչ ներգործություն կանե աղջկա վրա հոր կամքը:

Տիրուհու սիրալիր ընդունելությունը բավական քաջություն տվավ Այծատուրին, թեև նա առանց այս էլ իր հոգեկան անմեղ վիճակից դուրս չէր կարող գալ. նա ո՛չ ամոթխած էր և ո՛չ հանդուգն. ազատ էր երկու ծայրերից էլ՝ իբրև բնության անարատ գավակ:

Երբ որ վերև բարձրացան, նրանց դիմավորեց Գոհարիկը և սկսեց հարցուփորձ անել հոր մասին, նրա առողջության, իսկ մորից հարցրեց, թե ի՞նչ է գրել հայրը:

Այծատուրը միայն հեքիաթներումն էր լսած Գոհարիկի նման գեղեցկուհիների մասին, և ինքն իրան շատ երջանիկ զգաց, որ այնպիսի մի դիցուհու նվաստ ծառան պիտի լինի: Նա չէր կարող մտքովն անգամ անցկացնել, որ կարող է ծառայից է՛լ ավելի բարձր լինել և նրան իրան կողակից և լծակից համարել:

- Անունդ ի՞նչ է, որդի՛,- հարցրեց տիրուհին:

- Աստվածատուր է,- պատասխանեց տղան՝ Այծատուր անունից ամաչելով:

- Աստվածատո՛ւր... Գիտե՞ս, Աստվածատո՛ւր, իմ ամուսինս գրել է, որ դու գաս թե չէ՝ իմ աղջիկը քեզ տամ. սա՛ է ահա իմ աղջիկը: Ես չեմ կարող ընդդեմ կենալ նրա կամքին, և իմ կողմից արգելք չկա. բայց եթե դու կամ սա հոժար չեք լինիլ, այդ բանումը ես մեղավոր չեմ լինի, պատասխանատուն դո՛ւք կլինեք:

Այս ասելով տիրուհին նամակը տվավ աղջկանը:

Այծատուրը այնպես կարծեց, թե՛ երագունն է տեսնում այս անցքը, մնաց լուռ և վեր քաշված, ոչինչ չկարաց խոսել: Իսկ Գոհարիկն ասաց.

- Ես հնազանդ եմ իմ հոր կամքին, բայց չեմ կարող բռնությամբ տիրել մի երիտասարդի սրտի վրա. գուցե նա համաձայն չէ:

Այծատուրը տեսավ, որ իր տեսածը երագ չէ, և ո՛չ հանաք են անում իր հետ, բոլոր ուժը մի տեղ հավաքելով՝ ասաց.

- Ես ոչ պակաս հնազանդ եմ իմ տիրոջ կամքին. նա որ ինձ հրամայե, թե՛ գնա՛ ջուրն ընկիր, կրնկնիմ, ուր մնաց, որ նա ինձ ջուրը չի ձգում, այլ հանում է ջրից:

- Ուրեմն, ամեն ինչ վերջացած է,- ասաց տիրուհին և կանչեց ծխատեր հոգևորականին, որին ցույց տալով իր ամուսնու նամակը խնդրեց, որ շուտով պսակի ծեսը կատարե:

6

Հինգ օրից հետո սովորաբարը եկավ: Հենց որ տան գավիթը մտավ՝ տեսավ Այծատուրին իր աղջկա հետ ուրախ-զվարթ ճենեղիս իր հոյակապ տան պատշգամբի վրա:

- Այս ի՞նչ խաղ է,- մտածեց նա.- երևում է, որ իմ գրածի հակառակ սա ամուսնացել է իմ աղջկա վրա: Ուրեմն, ես էլ ինձ այնպես ցույց կտամ, որ իբր թե իմ կամքն էլ այդպես է եղել:

Ներս մտավ ուրախ-զվարթ, բարևեց ամենքին և, դառնալով տղային ու աղջկան, հարցրեց կնոջը.

- Արդյոք կարո՞ղ եմ շնորհավորել:

- Այո՛, այո՛,- ասաց կինը.- ինչպես որ գրել էիր, թե՛ մինչև իմ գալս պսակված պրծած լինին, ես էլ անհապաղ կատարեցի քո կամքը:

Այստեղ մարդը գլխի ընկավ, որ իր նամակի բովանդակությունը փոխված է, և կասկած տարավ Այծատուրի վրա, թե նա ի՛նքը կլիներ փոխած, և մտածեց վրեժխնդիր լինել:

Մյուս օրը գնաց իր այգին, այգեպանին պատվիրեց մի խոր հոր փորել և ամբողջ գիշեր կրակ վառել նրանում. իսկ վաղը առավոտյան,– ասաց,– մի մարդ կուղարկեն այստեղ. հենց մտնի թե չէ՝ բռնեցեք և ձգեցեք նույն հորի մեջ և վրան նոր ցախ ածեցեք և այրեցեք:

Սովորաբարն ինչպես ասաց, այգեպաններն էլ այնպես պատրաստեցին:
Երեկոյան ընթրիքի ժամանակ սովորաբարը, դառնալով Այծատուրին, ասաց.

- Ես թեպես գրեցի, որ պսակն առանց ինձ կատարվի, բայց հիմա տեսնում եմ, որ շատ եմ շտապել: Այդ նրա համար արի, որ ինձ շատ դուր եկար: Ի՞նչ կասեն քաղաքացիք. չե՞ն ասիլ, թե՛ ինչո՞ւ ժլատություն արավ և պսակն առանց հրավերքի կատարեց: Վաղը պետք է մեծ հրավերք սարքեն, և ես ինքս կտեսնեն բոլոր պատրաստությունը: Քեզ կխնդրեն միայն, որ գնաս այգին և այնտեղ թարմ մրգեղենի պատրաստությունը ի՛նքդ տեսնես, շնորհանապաս նաև՝ թարմ ծաղիկներից բազմաթիվ փունջեր շինել տալ:

Մյուս օրը Այծատուրը վեր կացավ, պատրաստվեց, որ գնա այգի:
Ճանապարհին, աղոթատան մոտովն անցնելիս, միտն ընկավ, որ օրը կյուրակե է, և ամբողջ ժողովուրդը աղոթքի է կանգնած: «Գնամ, ես էլ կատարեմ իմ աղոթքը, Աստծուն փառաբանություն տամ. դեռ վաղ է, չեմ ուշանալ ճաշվա համար հարկավոր եղածը պատրաստել»:

Այծատուրը մտավ աղոթատուն և երկար մնաց այնտեղ:

Սովորաբարի սիրտը տրրփում էր անհանգստությունից. նրա համար մի ժամը տարու չափ երկարանում էր: Մի երկու ժամից հետո շտապեց դեպի այգին, որ տեսնե՛ իր հրամանը կատարվա՞ծ է արդյոք: Այգին մտավ թե չէ՛ նրան ցիմ-ցիմ վերցրին այգեպանները և ձգեցին հրաբորբոր հորի մեջ և իսկույն նորանոր ցախ ու փայտ թափեցին մեջը: Դեռ հորը չընկած՝ շատ աղաղակեց, թե՛ ես ձեր տերն եմ, ձեր աղան եմ, բայց ոչ ոք չլսեց, կարծես ամենքն էլ խլացել ու կուրացել էին:

Այս դեպքից երկու ժամ անցած՝ Այծատուրը գնաց: Նրան ընդունեցին իբրև իրանց տիրոջը և հայտնեցին, որ իր հրամանը կատարված է:

- Ի՞նչ հրաման,– հարցրեց Այծատուրը և իմացավ, որ սովորաբարն ընկել է ուրիշի համար փորել տված հորը:

Այստեղ հեքիաթաբաններն ասում են, թե՛ այգեպանների աչքումը Այծատուրն իրանց տիրոջ նման էր երևացել, իսկ սովորաբարը՝ մի ուրիշի: Ասում էլ են, թե՛ ճակտի գրածը չի ջնջվիլ, և ուրիշի համար հոր փորողը ի՛նքը կընկնի նրա մեջ: